

yüzyılda gerçekleşen coğrafi keşifler sonucunda baharat ticareti rotası değişikliği yaşanmıştır. Akdeniz'i etkileyen bir başka faktör; Baltık Devletlerin özellikle tahıl ticaretinde önemli konuma gelmesinde, Hollanda Savaşı sırasında Amerika'dan bölgeye akan gümüş finansmanı olmuştur. Zaman zaman yaşanan çeşitli göç hareketleri, 19. yüzyılla birlikte Akdeniz ülkelerinde artan milliyetçi akımlar gibi etkenler dolayısıyla Akdeniz'in geleneksel ticaret yapısı bozulmuş ve bu bölgede, 17. yüzyılda Ege'nin hakimiyetini elinde bulunduran Osmanlı İmparatorluğu dönemindeki canlı ticari yapı önemli seviyede sekteye uğramıştır.

Rahime Edibali, Mehmet Edibali

Sevecen Tunç,

Trabzon'da futbolun tarihi. Mektepliler, münevverler, meraklılar

İstanbul: İletişim Yay., 2011. 199 s. + 22 s. kaynakça, fotoğraf.

Bu kitap futbolun tarihi, iktisadiyatı, ruhiyatı, içtimaiyatı ile bizzat ilgilendiğim, bu konulara müteallik birkaç makale kaleme almış olduğum ve halen bir kitap üzerinde çalıştığım esnada elime geçti. Okuyup bitirdiğimde kitabın güzelliğinden dolayı memnuniyetim kat be kat arttı. Öncelikle bu sahada ilkin tez olarak bu konuyu seçen, sonra bunu kitaplaştırma kararı alan saygıdeğer yazara ve basımını üstlenen yayınevinin değerli yetkililerine teşekkürlerimi sunmayı bir borç bilirim.

1984'te Samsun'da doğan, çocukluğunu ve gençliğini Sinop'ta geçiren, annesi Trabzonlu ve babası Ordulu olan yazarımız kendi ifadesiyle "tepeden tırnağa" tam bir Karadenizlidir.¹ Bu sebeple olsa gerek Boğaziçi Üniversitesi Atatürk Enstitüsü'nde yüksek lisans tezi olarak "*Putting the city on the map: a social history of football in Trabzon to 1967*" (Bir kenti görünür kılmak: 1967 öncesi Trabzon futbolunun toplumsal tarihi) (2009) konusunu işlemiştir. Elimizdeki bu kitap da tezden türetilmiştir.

Kitap, içlerindeki bölümlerde ne anlatıldığını kesinlikle çağrıştırmayan yedi altbaşlığa ayrılır. Bu yüzden bu altbaşlık isimlerini burada zikretmeyi gereksiz buluyorum. Yüksek lisans tezinde bu şekilde bir altbaşlıklandırma olmadığı

1 **Akşam Gazetesi Cumartesi Eki**, 15 Ekim 2011 <http://www.aksam.com.tr/trabzon-sporun-4-buyuk-sifatina-ihhtiyaci-yok,-o-hep-takimdi--73369h.html>

için bunlar ya yazarın kendi seçimiyle ya da yayımcının talebiyle olmuşa benziyor. Altbaşlıklandırma sorunlu olduğundan okuyucu adına kitabı tanıtabilmek için kendimce başka bir tasnif yaptım. Burada bunu paylaşıyorum. Kitabın ilk bölümü giriştir ve Trabzon'un içtimai-iktisadi ve idari tarihine ayrılır. İkinci bölüm I. Dünya Savaşı öncesi ve sonrası olmak üzere Trabzon'da futbolun gelişimine; üçüncü bölüm Trabzon şehrinin yeniden yapılandırılmasına ve idmanın ama özelde futbolun Trabzon'da algılanmasındaki değişikliğe, dördüncü bölüm ise II. Dünya Savaşı sonrası Trabzon'daki futbol hayatına hasredilir. Bu altbaşlıklara ilaveten yazarın bir "Sonuç yerine: "Efsane"yi taşıyan 70'ler", kaynakça ve fotoğraf albümü kısımlarını koyduğunu görürüz.

Kitap esas olarak ikincil kaynaklar yanında Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Cumhuriyet Arşivi ve Coşkun Akyüz'ün şahsi arşivi gibi birincil kaynaklarla, *Halk, Hizmet, Son Haber, Yenigün* ve *Yeniyol* gibi gazete taramalarıyla ve yöreden olan eski topçu, yönetici, çalıştırıcı ve taraftarlarla yürütülmüş mülakatlarla bezelidir.

Altbaşlıklandırma sorunundan yukarıda bahsettiğim için burada onu tekrar etmiyorum. Buna rağmen altbaşlıklarda verilen malumatın ve aktarılan mülakatların önemlice bir kısmının tasniften yoksun bir şekilde kırkambar mantığıyla serpiştirildiğini söylemek zorundayım. Bu durum da kitabın dizgesel okunuşunu ve istifadesini zorlaştırmakta ve kitaba daha ziyade ham malzeme sunan bir görünüm vermektedir.

Birçok konu gibi futbol da tek bir uğraş alanı ile ele alınamamaktadır. Futbol tarih, iktisat, siyaset, toplumbilim, halkiyat (*folklore*) vb. birçok uğraş alanının keşişiminde bulunur. Bu bakımdan futbol konusunda kalem oynatacak kişinin de ortasında bulunduğu bu daireyi iyi idare edebilmesi ve bu alanlara hâkim olması gerekir. Bu çabanın önemli bir adımı olarak yazarın 2007 yılında iktisat bölümünden mezun olmasının akabinde tarihe ilgi duyarak alan değiştirmesi gayet yerindedir ve takdirle karşılanmayı hak etmektedir. Ancak yazarın biçimlenme eksikliğini doğrudan bir tarih bölümünde tamamlayacak yerde inkılâp tarihine yönelmesi ve orada yüksek lisans yapmayı seçmesi kitapta yöntemsel arızaların yer yer fazlasıyla gözükmesine sebep olmaktadır. Şöyle ki;

Trabzon'da futbol düzenli olarak ilk kez Balkan Savaşları yıllarında oynanmaya başlanır. Yazarın da vurguladığı gibi İttihad ve Terakki Fırkası, futbolun sahip olduğu kitlelerdeki milliyetçi ruhu ve hassasiyeti harekete geçirici yönü dolayısıyla mevcut idman cemiyetlerine destek vermeye ve mevcutların yanına yenilerini de eklemeye başlar. Buna rağmen Trabzon'da futbol ortamı bu yıllarda İstanbul ve İzmir'deki gibi canlılık kazanamaz (s. 30, 31). Yazar herhangi bir

veriye dayanmaksızın ya da herhangi bir ispatlama girişiminde bulunmaksızın bu cıvırlığın Trabzon'daki Müslim Gayrimüslim unsurlar arasındaki etnik ayrışmanın İstanbul ve İzmir'deki kadar şiddetli ve keskin olmamasına -ki bu da bir varsayımdır ve bunun da delillendirilmeye ihtiyacı vardır- bağlanabileceğini savlamaktadır (s. 31, 32). Oysa bu türden tek amil ile açıklama denemeleri fazlasıyla genellemeci olduğu için ziyadesiyle de tehlikedir. Nitekim yazarın da bir sonraki bölümde belirttiği gibi Balkan Savaşlarının sebep olduğu olağanüstü maddi ve manevi yıkımlar, yoksunluklar, sıkıntılar ve bunların yol açtığı üye ve topçu kayıpları (s. 33) ve futbola olan ilginin azalması zikredilmesi gereken ama yine de yeterli olmayan diğer amillerdendir. Ayrıca zikrettiğim bu ikinci küme amiller sadece Trabzon için değil ama tüm Türkiye için geçerlidir ve bu yüzden Trabzon'daki bu özel cıvırlığı açıklamak için başka amilleri de elden geldiğince ortaya çıkarıp üzerlerinde çalışmak ve işleyerek izahata katmak gereklidir.

1920'lerin başına geldiğimizde ise futbol ortamının yeniden canlanmaya başladığını görürüz. Bunun temel sebeplerinden biri -her ne kadar futbol farklı kimlikler yaratarak rekabeti körüklese ve bu yüzden de dirlik, birlik ve beraberliği zedeleyebilecek bir idman dalı olarak algılansa da- yazarın da belirttiği gibi idmanın sefalet ve salgın hastalıklardan bitap düşmüş halkı yeniden sağlığına kavuşturmanın ve onu harekete geçirmenin bir aracı olarak kabul edilmesi olmalıdır. Ancak yazar idmanın desteklenmesi çerçevesinde yaptığı yorumla aşırıya kaçmakta ve Osmanlı halkı hakkında beceriksiz bir genelleme yaparak "*yüzyıllardır hareketsizliğe mahkûm olmuş*" diye hüküm vermektedir (s. 39). Bunun yanında geniş halk kitlelerini oldukça kolay şekilde etkisi altına alabilen futbol cemiyetlerinin geç Osmanlı ve erken cumhuriyet idarelerince kabulü ve desteklenmesi onlara yükledikleri temsil, musiki icra etme, sergiler açma, dergiler çıkartma türünden sanat ve kültür faaliyetleri ile daha bir suhuletli olur. Bu bağlamda 1930'larda Halk Fırkası idman cemiyetlerine el atar. Fırka, Halkevleri vasıtasıyla cemiyetlere bir yandan tazyik yaparak ve diğer yandan da maddi destek vererek gittikçe artan oranda idman cemiyetlerinin işlevlerine yukarıdaki kültür-sanatla ilgili olanları da dâhil ettirir. Bu sayede futbol da yaşamaya devam edebilir.

Aslında iktidarların bu denetimi çok daha erken tarihlerde başlar: 1923 yılında İstanbul'da onaltı idman cemiyetinin birleşerek oluşturdukları Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı'na karşı Ankara'da İdman Birliği kurulur. İstanbul işgalden kurtulup Ankara'nın etkisi altına girmesinden sonra M. Kemal'in himayesi ve İsmet Paşa'nın fahri riyasetinde İdman Cemiyetleri İttifakı genel kurul toplayarak Ankara'daki İdman Birliği ile birleşme kararı alır. Böylece İstanbul'daki millet girişimi devlet denetimine tabi olur. 1936 yılına geldiğimizde ise denetimin daha da arttığını görürüz: Birlik, CHF il başkanlarının idaresine dâhil edilerek Türk

Spor Kurumu'na dönüştürülür ve 1938'de de bir kanunla Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü'nün çatısı altına alınır.

Yazarın yine bir veya iki amil ile açıklamaya çalıştığı ancak tatmin edici olmaktan uzak düştüğü şu iki husus da burada zikredilmelidir: Biri Trabzonspor kurulmadan önceki dönemde Trabzonlu topçuların başarıları ve mağlubiyetleri açıklanırken yazar tarafından kullanılan Doğu-Batı karşıtlığı delilidir (s. 89, 90). İkincisi Trabzonspor'un 1967'de dâhil olduğu ikinci ligden altı yıl boyunca bir türlü birinci lige çıkamaması konusunda yazarın gösterdiği cemiyet içi ihtilaf ile dışarıdan gelen topçularla alt-yapıdan yetişenlerin karşıtlığıdır (s. 190, 191).

Birinci hususta yazarın ayrıca üzerinde ısrarla durduğu amil Trabzon'un sahip olduğu tarihi mirastır.² Bu amilin etkisini yadsımak da elbette ki mümkün değildir. Ancak bunun yanında şunların da tahlile dâhil edilmesi gerekir: Yöneticisi, taraftarı ve topçusuyla Trabzon insanının mücadeleciliği,³ coğrafi şartların çetinliği, kendinden başka kimseyi beğenmeme hali, dolayısıyla güçlü rakip korkusu taşımaması, başarı hırsı, duygusallık,⁴ yörenin halkoyunu olan horona da yansıyan tezcanlılık, futbolun Trabzon için ayaklı bir sanayi oluşu, Trabzonspor'un sadece Trabzon'da yaşanların takımı olmaması, çok fazla göç verdiği için yabancı sahada bile Trabzonspor'u destekleyen büyük bir seyirci kitlesinin bulunması, Trabzon'un Trabzonspor'un şehri yani Fenerbahçe'nin efsane başkanı Ali Şen'in tabiriyle "futbolu Türkiye'de en iyi bilen kent" (futbolkent) oluşu,⁵ çay, fındık ve hamsi dışında hiçbir geçim kaynağı bulunmayan Trabzon'un en önemli markasının Trabzonspor oluşu.

Ancak başarıya götüren tüm bu amiller işlendikten sonra Trabzonspor'un ikinci ligde geçirdiği altı yıl boyunca ve birinci ligde 1983-84'den günümüze kadarki

- 2 Tarihsel miras ile ilgili eserlerin taranabileceği güzel bir çalışma için bkz. Yüksel Küçükker, **Trabzon tarihi bibliyografyası**, Serander Yay., Trabzon 2010.
- 3 Her ne kadar fıkraları içeriyor da olsa içinden kıymetli bilgilerin devşirebileceği bir kitap için bkz. Ali Kemal Olgaç, **En güzel Trabzonspor fıkraları**, Gün Yay., İstanbul 1999.
- 4 Örneğin Trabzonspor taraftarının birçoğu Doğu insanına has bir şekilde son zamana kadar uzun yıllar takımları gol attıklarında sevinçten tıkanır, bağırır, alkışlayamaz, olduğu yere çöker ve gözyaşları dökerlerdi. Yine hatırlanacağı üzere 1995-96'da Trabzonspor'un birinciliği Fenerbahçe'ye adeta hediye etmesi üzerine iki taraftarın herkesin tekrar ettiği "...sen çok yaşa canım feda olsun sana" diye başlayan tezahüratı gerçekleştirerek intihar etmesi de duygusallık göstergelerinden sayılmalıdır.
- 5 Trabzon şehri futbol ile öyle içiçedir ki Trabzon'da futbolu anlamak Trabzonluları anlamak, Trabzonluları anlamak da aynı şekilde Trabzon futbolunu anlamak demektir dense hatalı olmayacaktır.

dönem zarfında hiçbir birincilik elde edememesi meselesinde de aynı amillerin tekrardan ele alınmaları gerekir.

Burada Trabzon futbolunun niteliğinin yükselişi hakkında açıklayıcı güçte olabilecek ve mahiyet değiştirdiklerinde veya ortadan kaybolduklarında da Trabzon futbolunu etkileyebilecek diğer amillerden bazıları şunlar olabilir:

- i. Faroz seyircisinin desteğinin mahiyeti ve miktarı;⁶
- ii. Mahallelinin topçu üzerindeki yumuşak baskısının, teşvikinin ve ona her seferinde sahip çıkmasının sözkonusu olup olmaması;
- iii. Trabzonspor'un Akçaabatlı Sebat Gençlik cemiyeti ile aralarının sıkı veya açık olması;
- iv. Fenerbahçeleşmeme iradesini gösterip göstermemesi: Fenerbahçeleşmeme özetle alt-yapıdan ve Trabzon'un neredeyse tüm mahallelerinde top koşturan heveslileri (*amateur*) ve takımları her yönden destekleyerek onlardan “yerlinin yerlisi” topçu devşirmeleri (öz kaynak düzeni) ve bunları daha alt küme takımlarında oynatarak tecrübe edinmelerini sağladıktan sonra ancak 22-23 yaşlarına geldiklerinde oynatmaları demektir. Zamanla pazarın genişlemesi ve paranın cazip hale gelmesi, Trabzonspor'u bu hevesli topçuların tek alıcısı olmaktan çıkarır ve Türkiye'den hemen hemen tüm takımların bu topçuları kapmalarına ve kabiliyetli topçuların yeterince tecrübe kazanmadan erken yaşlarda Trabzon dışına nakline ve top sahalarına sürülmelerine sebep olur. Bunun yanında Trabzonspor ikinci ligden biran evvel kurtulmak (1972'ye kadar) ve daha sonraki dönemde de 1983-84'den bugüne kadar yeniden birincilik elde etmek istediği için kentteki yerli imkânı bırakıp diğer takımlardan topçu getirmeye yönelmesi -ki birinci ligde birincilik elde ettiği altı seferin altısında da takımda hiç yabancı oyuncu yoktur- git-gide daha fazla Fenerbahçeleşmesi anlamına gelmektedir. Bunun sonucunda da son zamanlar hariç dışarıdan gelen topçuya yüksek meblağlar verirken “yerlinin yerlisine” “*sen, bizdensin, takımın sahibisin...*” diyerek az meblağ ödenmesi ve bu topçuların küstürülmesi de hesaba katılması gereken önemli etkenlerdendir.

Yükselişi ve düşüşü açıklama gücünde olan bu türden amiller ortaya yetkinlikle konulmadığı sürece, herhangi bir hadisenin vukua gelişinde sebep açıklayamayanların yaptığı gibi Trabzonspor için ya *mucize* veya “*tavuktan büyük yumurta*” benzetmesi yapmaktan başka çare kalmamakta ve bu da bizi bilimsellikten ve mantıklı bir silsile takip etmekten uzaklaşmaktadır. Bunun yanında kitapta verilen bazı hükümlerin daha fazla açılarak ele alınması gerekirdi. Örneğin yazar

6 Faroz mahallesi için bkz. Murat Ergin, **İçimdeki Mavi Beyaz Faroz**, Heyamola Yay., İstanbul 2011.

Trabzon'daki takımlardan 1921 yılında kurulan İdmanocağı'nın CHP, 1923 yılında kurulan İdmangücü'nün ise DP ile anılmasının toplumsal tabanları ve dönemin rekabet iklimi dikkate alındığında pek de tesadüf olmadığını belirtir (s. 140). Bu konunun daha fazla işlenmesi ve delillendirilmesi icap ederdi.

Kitapta tarih yöntemini tam tatbik edememekten kaynaklanan okuyucuyu kolaylıkla hataya sevkedeabilecek genellemeler de bulunmaktadır. Örneğin yazar Trabzonspor kurulmadan önceki bir tarih için büyük ihtimalle tek bir yazarın bir sözünden (değilse kaynak göstermesi gerekirdi !) yola çıkarak ortaya önce genel bir hüküm atar ve der ki, Trabzonlular İdmanocağı takımının başarısını kendi üzerlerine alıp sahiplenirken, sorumluluğu sadece bu takıma yüklerlerdi. Daha sonra bu hükme mesnet olması için yine o tek kişinin 1965'teki görüşünü delil olarak sunar (s. 165). Böylelikle tek bir yerde bulduğu fikri önce kendi fikriymiş-çesine genelleştirip sonra yine o fikri, genellemesine delil olarak sunar ki bu tarih yöntemi bakımından tamamen sakattır.

Kitapta kurgu sıralamasında da yer yer göze çarpan bazı sorunlar vardır. Örneğin İdmanocağı'nın 1959'ta kurulan Profesyonel Milli Lig için Trabzon'u temsil edecek takımı oluşturmak adına diğer takımlarla birleşmeyi reddetmesinden bahsedilir. Bu esnada İdmanocağı yetkililerinin bu birleşmeyi isim ve renklerinden feragat ederek farklı isim ve renklerle ulusal arenaya çıkmasının yarım asırlık başarıyı bir kenara atmak anlamına geleceği için kabul etmediği belirtilir (s. 169). Kurgu sıralaması sorunu işte tam da burada bulunur. Ortalama ve konuya uzak olan okuyucular henüz gelecek sayfalarda olanları bilmedikleri için yazarın konuyu bu şekilde aktetmesi okuyucuların bu kısımda eksik bilgi varmış ve devamı gelmeyecekmiş gibi hissetmelerine sebep olur. Ki konunun ayrıntılarının ancak iki sayfa (s. 171) sonra gelmesi de bu hissi güçlendirir. Kurgu sıralamasının ikinci baskı yapıldığında yeniden düşünülmesi faydalı olacaktır. Bu algı yanılsamasının yanısıra kitapta bazı bilgi eksiklikleri de yok değildir. Örneğin Trabzonspor'un sahip olduğu bordo-mavili renklerin nereden geldiği tam olarak belirtilmemiştir. Son olarak kitabın kapağına ve içindekilere bakarak eserin esas olarak 2 Ağustos 1967 tarihinde kurulmuş olan Trabzonspor'a kadarki geçen süreyi incelediğini anlamak mümkün olamamaktadır. Bunun muhakkak suretle kapakta belirtilmesi gerekirdi.

Esas gayesi yenileşme ve medenileşme vasıtası olarak futbolun Trabzon'u nasıl etkilediğini gözler önüne sermek olan ve yukarıda temas ettiğim gibi değerli mülakatlar ve yerel gazete haberleriyle bezenerek ve ezberlenmiş ve tekrarlanmaya gelmiş bilgileri bozmaya çalışarak ortaya konan kitap, bu konuda ilk olarak Trabzon futbol cemiyetlerinden biri olan İdmanocağı'nın simge isimlerinden Süleyman

Rıza [Kuğu] Bey'in Doğu vilayetlerine futbol öğretmek amacıyla 1922'de kaleme aldığı ve Kazım Karabekir Paşa'nın Şark ordularına da dağıttığı *Asosyeşin Futbol* (Trabzon) adlı eserden bugüne kadar onlarca yazılmış meşhur ve az sayıda bilimsel makale ve kitabın yanında büyük boşluğun doldurulmasında önemli bir katkı sağlamaktadır.

Yine özellikle s. 104-109 arasında Trabzon lise takımının maceralarının anlatıldığı ve s. 180-188 arasında İdmanocağı'nın hazin hikayesinin kaleme alındığı kısımlar yazarın kullandığı dil ve geçmiş zamanı aktarım tarzı bakımından kitabın gelecek çalışmalara örnek teşkil edebileceği yanlarını oluşturur. Son söz olarak bahsedilen kitap satın alınmayı, satır altları çizilerek okunmayı, üzerinde düşünülmeyi ve saklanmayı fazlasıyla haketmektedir. Bu bakımdan yazarının da böylesi önemli bir konuya eğildiği ve kullandığı dürüst ve mutedil dil dolayısıyla tebrik edilmesi gerekir.

A. Teyfur Erdoğan⁷

A. C. S. Peacock (ed.),

The Frontiers of the Ottoman World

(Proceedings of the British Academy.), xxiii, 593. Oxford: Oxford University Press (for the British Academy), 2009. ISBN: 978-0-19-726-4423

15-16 Şubat 2007 tarihinde *The British Institute*'un Ankara şubesi tarafından Londra'da *The British Academy*'nin ev sahipliğinde "Osmanlı dünyasının uçları: Kaleler, Ticaret, Hac ve Kölelik" başlıklı bir konferans düzenlenmişti. Bu derleme oldukça geniş katılımlı olan bu konferansın bir sonucudur. Bu konferansta Osmanlı serhatlerinin Macaristan'dan Doğu Anadolu'ya, Adriyatik kıyılarından Kızıldeniz'e 600 küsur sene süren serencamı arkeoloji, tarih ve antropoloji gibi farklı disiplinlerin sunduğu yöntem ve verilerle masaya yatırılmıştı. Böylesine büyük bir konferansın gerçekleştirilmesi *The British Institute*'un Doğu Afrika, Irak ve Atina şubeleri, *The Council for British Research in Levant, the Egypt Exploration Society* ve *Society for Libyan Studies* gibi pek çok farklı cemiyetin aktif desteğinin yanı sıra *The Board for Academy-Sponsored Institutes and Societies*'in finansal desteği ile mümkün olabilmişti. Katılımcıların yol ve konaklama masrafları karşılandığından dolayı Birleşik Krallık, ABD, Kanada, Almanya, Macaristan, Ukrayna, Bulgaristan, Türkiye, Kıbrıs gibi bir çok yerden araştırmacı konferansa icabet edebilmişti.

7 YTÜ İnsan ve Toplum Bilimleri ve Felsefe bölümleri öğretim üyesi.